

Krajina, príroda a životné prostredie v minulosti (Úvod)

Karol Hollý – Pavel Hronček

Abstract

HOLLÝ, Karol - HRONČEK, Pavel: Land, Nature and Environment in the Past (An Introduction).

This article is an introduction to the thematic issue of *Forum Historiae* 1/2017 on environmental history in the territory of Slovakia and East Central Europe in the period between the 18th and 20th centuries. Apart from introducing the studies published in the issue, informing on the environmental historical research in Slovakia, the authors propose a theoretical scheme for historical research of environment. They introduce a set of working definitions centering on the conceptual triad: nature, land, and environment. The definitions proposed are departing from the milieu of geography and environmentalism setting them scale-wise into a hierarchy – the scheme positions the concept of environment as the widest, incorporating all properties and factors that a living subject can encounter. It is followed by a narrower concept of land, that is, living space defined by the natural as well as men made features of the living area; and lastly the concept of nature is the narrowest, meaning those parts of the planet where there are no apparent traces of human activity. As the authors are aware of certain limits of their ideal-typical definitions, they hope to encourage further discussion on this matter.

Keywords: environmental history, land, nature, environment

Historiografia sa tradične venuje rôznym aspektom dejín ľudskej spoločnosti, menšiu pozornosť však venuje priestoru, kde sa tieto dejiny odohrávali. Je zrejmé, že ide o významný faktor, ktorý neraz viac ako čokoľvek iné ovplyvnil dejiny človeka. Od druhej polovice 20. storočia sa tomuto aspektu dejín začína systematicky venovať vedecká pozornosť v rámci odboru environmentálne dejiny. Pokiaľ vo svete,¹ ale do istej miery aj v neďalekom zahraničí,² existuje pre tento výskum špecializovaná vedecká infraštruktúra (pracoviská,

1 Na tomto mieste sa obmedzíme len na zmienku o nasledujúcich centrálnych vedeckých spoločnostiach, ktoré organizujú vedecké kongresy a konferencie, ako aj publikačné aktivity špecializované na environmentálnu históriu: European Society for Environmental History (podrobnejšie: <http://eseh.org/>; spoločnosť vydáva časopis *Environment and History*), American Society for Environmental History (podrobnejšie: <http://aseh.net/>), resp. ich spoločný projekt: H-Environment network. Part of H-NET, the Humanities & Social Sciences Online initiative (podrobnejšie: <https://networks.h-net.org/h-environment>). Z ďalších inštitucionálnych platforiem spomeniem ešte aktivitu pri Helsinskej univerzite: Interdisciplinary Hub for the Study of the Environment and Authoritarian Regimes at the Aleksanteri Institute. Činnosť tohto výskumného centra koordinuje Viktor Pál, ktorý prispel aj do tohto čísla *Forum Historiae*. Na medzinárodnom workshope tejto spoločnosti (Nature-Culture – Nature-Society Relationships in Authoritarian Regimes, Aleksanteri Institute, University of Helsinki, 27-28 April 2017) vystúpili s referátom zo Slovenska Ľudovít Hallon (taktiež autor štúdie v tomto čísle) a Miroslav Sabol. Podrobnejšie: <https://thenednetwork.wordpress.com/>. (Posledné náhlady stránok: 25. 5. 2017.) K inštitucionálnemu zázemiu environmentálnych dejín pozri podrobnejšie napr.: HOLEC, Roman. *Človek a príroda v „dlhom“ 19. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014, s. 16-20; POTASCH, Peter. Inštitúty environmentalizmu a environmentálnej histórie ako spoločenské fenomény a stimuly tvorby práva. In *Magister Officiorum*, 2011, roč. 1, č. 1, s. 36-43.

2 Hoci ani v Česku nie je v porovnaní so svetom mnoho lepšia situácia, predsa len sa kvalitatívne odlišuje od organizovania výskumu zameraného na environmentálne dejiny na Slovensku. Postačí v tejto veci spomenúť, že napríklad na VIII. zjazde českých historikov v Hradci Králové (1999) bol vytvorený panel: *Environmentální dějiny – nová historická disciplína nebo koncepce dějin*. Podrobnejšie k tomu pozri: JELEČEK, Leoš. Environmentální dějiny v Česku, Evropě a USA: počátky a některé širší souvislosti. In *Klaudyán: časopis pro historickou geografii*

výskumné tímy, vedecké konferencie a časopisy), na Slovensku ide spravidla stále len o „roztratené“ výstupy jednotlivcov, resp. len o pionierske pokusy o koncentráciu vedeckých síl v tejto oblasti.³ Naznačené limity však neznamenajú, že by tieto „solitérske“ spracovania boli na nedostatočnej vedeckej úrovni. Naopak, výsledkom environmentálne zameraného historického výskumu na Slovensku v posledných rokoch je viacero zaujímavých a hodnotných textov. Cieľom predkladaného čísla časopisu *Forum Historiae* je v prvom rade upozorniť vedeckú obec na fakt, že takýto špecializovaný historický výskum sa u nás vôbec realizuje, a zároveň prispieť ku koncentrácii bádateľských aktivít a podnieteniu k ďalšej činnosti v tejto oblasti.⁴

Názov tohto čísla je (s určitým zjednodušením) „rozmenením na drobné“ predmetu environmentálnych dejín. Objekt ich záujmu sa totiž najčastejšie uchopuje práve pojmami: krajina, príroda a životné prostredie. Hoci zámery tohto čísla sú omnoho skromnejšie než vyriešenie metodologických a teoretických východísk výskumu, v rámci úvodu považujeme za potrebné upozorniť na nejednotnosť chápania týchto pojmov, resp. na fakt, že sa neraz aplikujú bez jasnej definície. Na tomto mieste tiež ponúkame aj návrh riešenia tohto problému, ktorý bol inšpirovaný prácami niektorých prírodovedcov, čím chceme podnietiť diskusiu v danej veci. Legitímnosť prírodovedného uhla pohľadu vyplýva zo skutočnosti, že environmentálne dejiny sú zo svojej povahy interdisciplinárne a stoja na pomedzí spoločenských a prírodných vied.

Historici zaoberajúci sa environmentálnymi dejinami pojmy krajina, príroda a životné prostredie často nerozlišujú, nehierarchizujú či nešpecifikujú a berú ich skôr ako synonymá. Naopak, v prírodných vedách je týmto pojmom spravidla venovaná väčšia pozornosť

a environmentální dějiny, 2000, roč. 1, č. 3, s. 1-2. Za zmienku určite stojí tiež to, že Praha sa v roku 2003 stala hostiteľkou medzinárodného kongresu organizovaného spoločnosťou European Society for Environmental History. Tieto aktivity sú spojené najmä s organizačnou činnosťou popredného odborníka v danej oblasti Leoša Jelečka. Pozri k tomu napr.: HOLEC 2014, s. 23. Tu treba dodať, že aj na najbližšom XI. zjazde českých historikov v Olomouci (13. – 15. 9. 2017) sa bude organizovať panel pod názvom *Na pomezí: možnosti dalšího rozvoje environmentálních dějin v českém prostředí* pod vedením Doubravky Olšákové a Jiřího Woitscha. Pozri k tomu: <http://environmentalni-dejiny.org/cfp-environmentalni-panel-na-sjezdu-ceskych-historiku-2017/>. Za pozornosť určite stojí aj iniciatíva českých bádateľov a bádateľiek pôsobiacich prevažne na nemeckých vedeckých a univerzitných inštitúciách nazvaná Dĺna environmentálnych dejín Česka a Slovenska. Podrobnejšie pozri: <http://environmentalni-dejiny.org/>. Z ich aktivít zameraných aj na Slovensko treba zdôrazniť najmä mimoriadne inšpirujúci workshop v Kobylí v roku 2015. Pozri k tomu: PIŇOSOVÁ, Jana. Workshop für Umweltgeschichte Tschechiens und der Slowakei, 5.–7. Juni 2015 in Kobylí (Tschechien). Dostupné na internete: <http://www.gs-oses.de/reader/items/workshop-fuer-umweltgeschichte-tschechiens-und-der-slowakei-57-juni-2015-in-kobyl-i-tschechien.html>; <http://environmentalni-dejiny.org/wp-content/uploads/2015/07/Zpr%C3%A1va-Kobyl%C3%AD.pdf>. Na tomto podujatí zo Slovenska prezentovali svoje postery Ľudovít Hallon, Karol Hollý a Juraj Podoba a s prednáškou vystúpil Peter Chrastina. Samostatný význam má existencia periodika *Kladyán*, ktoré sa environmentálnym dejinám programovo venuje. Podrobnejšie pozri: <http://www.kladyan.cz/>. (Posledné náhľady stránok 25. 5. 2017.) K situácii v maďarskej historiografii environmentálnych dejín pozri: HOLEC 2014, s. 22-23.

3 Pozri k tomu príspevok P. Hrončeka v tomto čísle časopisu *Forum Historiae*.

4 Okrem potreby väčšieho počtu špecializovaných edičných titulov sa domnievame, že dozrel čas aj na založenie vedeckej spoločnosti, ktorá by zastrešovala, koordinovala a organizovala výskumné aktivity zamerané na environmentálne dejiny na Slovensku.

a diferencuje sa medzi nimi. Je napr. príznačné, že v rámci väčšiny historických výskumov je pojem krajina chápaný len ako priestorová historická entita vzťahujúca sa na určité územie (geografický región), ktoré sa v určitom časovom horizonte vyvíjalo v podstate homogénne – politicky, kultúrne či spoločensky. Väčšina historického výskumu totiž krajinu (ale aj prírodnú sféru či životné prostredie) poníma prevažne ako statický rámec ľudských dejín a len minimálne ho odráža vo svojom výklade. Ako sme už naznačili, primárne zameranie historiografie na ľudskú spoločnosť, jej elity, hospodárstvo, kultúru atď., súvisí s obchádzaním vzájomných interakcií medzi prostredím a spoločnosťou. Práve na tento aspekt kladú dôraz environmentálne dejiny, ktoré krajinu, prírodu či životné prostredie ponímajú ako významné činitele ovplyvňujúce a podmieňujúce vývoj celých dejín človeka a ľudskej spoločnosti, čím sa významným spôsobom konceptuálne a metodologicky odlišujú od „tradičnej“ historiografie. Napriek tomu, ako sme už povedali, často pracujú s týmito pojmami nediferencovane.

Obsahová analýza rôznorodých prác z tejto oblasti teda naznačuje, že prinajmenšom v slovenskom kontexte je potrebné zintenzívniť úsilie o konceptualizáciu environmentálnych dejín, formovanie ich pojmového aparátu a precíznejšieho stanovenia ich predmetu výskumu. Z tohto hľadiska považujeme za užitočné poukázať aspoň na rozdiely vo význame spomenutých základných pojmov, a to z pozícií aktuálnych najmä v prírodných vedách.

V prírodovedne orientovaných odboroch existuje množstvo definícií krajiny, ktoré sú často veľmi dlhé a zložité, až matematické.⁵ Ich základný prehľad priniesol vo svojej práci Peter Chrastina.⁶ Krajina predstavovala a predstavuje komplikovaný, dynamický, stále sa vyvíjajúci a meniaci systém podľa prírodných zákonitostí, ktorý ale podlieha aj vplyvom ľudskej spoločnosti. Tak ako ovplyvňuje človek krajinu, krajina ovplyvňuje a formuje aj človeka – jeho históriu. Pôvodná – prvotná krajinná štruktúra pozostávajúca výlučne z prírodných zložiek, formujúcich v súlade s prírodnými zákonitosťami, existovala do objavenia sa človeka dnešného typu (*Homo sapiens sapiens*) pred 40 000 rokmi.⁷

Jednotlivé pôvodné krajinné zložky sa formovali počas dlhodobého vývoja. Podľa tu navrhnutej schémy za prvotnú štruktúru krajiny považujeme systém tých prvkov krajiny a ich vzťahy, ktoré vplyvom antropogénneho činiteľa boli relatívne málo zmenené – sú prírodné (príroda).

5 Pozri napríklad definície krajiny v prácach: JANČURA, Peter. Niektoré aspekty sanergických, senergetických a holistických prístupov ku krajine a hľadanie spoločného jazyka. In *Krajina, človek, kultúra*. Banská Bystrica : SAŽP Banská bystrica, 1996, s. 17-23; MIKLÓS, Ladislav – IZAKOVIČOVÁ Zita. *Krajina ako geosystém*. Bratislava : VEDA, 1997, 152 s.; DRDOŠ, Ján. *Geoekológia a environmentalistika – I. časť*. Prešov : FHaPV PU, 1999, 153 s.; CHRASTINA, Peter. Krajina ako jeden zo styčných fenoménov prírodných a spoločenských vied. In *Acta Nitrae*, 2001, roč. 4 [Nitra : FF UKF], s. 333-344; BOLTÍŽIAR, Martin – OLAH, Branislav. *Krajina a jej štruktúra (Mapovanie, zmeny a hodnotenie)*. Nitra : UKF v Nitre, Fakulta prírodných vied, 2009, 148 s.; KOLEJKA, Jaromír. *Nauka o krajine*. Praha : Academia, 2013, 439 s.

6 CHRASTINA, Peter. *Vývoj využívania krajiny Trenčianskej kotliny a jej horskej obruby*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2009, s. 7-20.

7 Podrobnejšie: HRONČEK, Pavel. Historická krajina a environmentálne dejiny krajiny. In *Zborník Kysuckého múzea 14*, Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2014, s. 9-20.

Krajina bola postupne premieňaná na kultúrnu krajinu a mnoho lokalít je už zdevastovaných tak, že je výrazne narušená schopnosť samoobnovenia (revitalizácie) krajiny.

Pre potreby environmentálnych dejín môžeme krajinu definovať takto: **Krajina** je komplexný dynamický systém priestoru, polohy, georeliéfu a všetkých ostatných vzájomne funkčne prepojených hmotných prirodzených prvkov aj človekom pretvorených a vytvorených a ich vzájomných väzieb vyplývajúcich z javov v krajine ako prostredia života a činnosti človeka i ostatných organizmov. Krajina (krajinná sféra) je tvorená jednotlivými sférami – litosférou, pedosférou, hydrosférou, biosférou, atmosférou a socioekonomickou (ľudskou) sférou a ich vzájomnými väzbami, ktorá svojou fyziognómiou vytvára zreteľnú jednotku.

Krajina je reálne existujúca časť zemského povrchu planéty tvoriaca celok, kvalitatívne sa odlišujúci od svojho okolia, iného typu krajiny, napr. lesná krajina, montánna krajina, agrárna krajina, urbánna krajina, riečna krajina, priemyselná krajina, sídelná krajina a pod.

Pod historickou krajinou rozumieme takú krajinu, ktorá sa nachádzala na danom vymedzenom (skúmanom) území v minulej historickej dobe, respektíve v stanovenom časovom horizonte, zvyčajne staršom 5 a viac rokov. Či už ide o prirodzene vytvorenú krajinu alebo človekom pozmenenú, umelo vytvorenú, resp. zdevastovanú krajinu.

Keďže krajina je stále sa vyvíjajúci systém a neustále sa mení, už práve prežitý moment v krajine sa stáva minulým (historickým). Človeku sa ľahšie chápu a predstavujú udalosti, ktoré priamo prežil v určitom priestore a čase, preto čím sú udalosti staršie a prebehli v „dávnej“ špecifickej (historickej) krajine, je problematickejšie ich vierohodne zrekonštruovať.⁸

Fragmenty historickej krajiny sa v súčasnej krajine zachovali ako historické krajinné štruktúry (HKŠ), postupným vývojom krajiny sa stále zmenšujú a zanikajú. Napr. HKŠ vinogradov, sadov, starých sídel, agrárnych terás, úvozov, montánných tvarov a mnohé ďalšie. HKŠ zahŕňa a hodnotí výskyt jednotlivých krajinných prvkov vo zvolenom historickom období a na vymedzenom území (regióne). HKŠ vybraného územia prezentuje časové horizonty druhotnej krajinej štruktúry v konkrétnom historickom období, a tým nám nepriamo poukazuje na činnosť človeka vo vtedajšej krajine.⁹

Od prvopočiatkov svojej existencie bol človek veľmi úzko spätý s krajinou, predovšetkým v prehistorickom období, ktoré bolo najdlhším časovým horizontom ľudských dejín. Z krajiny získaval všetok organický a anorganický materiál a od poznania krajiny záviselo jeho prežitie a vývoj celej komunity. Človek svojimi zásahmi, či už priamo alebo nepriamo, začal meniť jednotlivé zložky krajiny. Tlak na zmeny pôvodnej (prírodnej) štruktúry krajiny rástol s rozvojom poznania človeka, s čoraz modernejšími technickými zariadeniami a rastom populácie. V posledných storočiach, najmä v 20. storočí, sa dynamika transformácií niekoľkonásobne

8 Podrobnejšie: tamže.

9 Podrobnejšie: PUCHEROVÁ, Zuzana a kol. *Druhotná krajinná štruktúra (Metodická príručka k mapovaniu)*. Nitra : UKF, Fakulta prírodných vied v Nitre, 2007, 124 s.; SLÁMOVÁ, Martina. *Význam identifikácie historických krajinných štruktúr v krajinných priestoroch Slovenska*. Zvolen : TU Zvolen, 134 s.

zintenzívnila. stále za rádovo kratšie obdobie vznikajú rozsiahlejšie antropogénne zásahy a transformácie do jednotlivých krajinných zložiek. V dnešnej krajine preto rozlišujeme okrem prírodnej (prvotnej) tiež druhotnú (súčasnú, resp. aj HKŠ) a terciárnu (sociálnu, resp. socioekonomickú) štruktúru krajiny.¹⁰

V štruktúre krajiny sa uplatňujú aj prvotné – prírodné zložky, ktoré vytvárajú prírodu. **Prírodu** teda predstavuje tá časť krajiny, v ktorej sa nenachádzajú stopy ľudskej činnosti, resp. je kvázi nezmenená činnosťou človeka. Ide teda o súbor všetkých objektov a javov v krajine, ktoré nevznikli „cielenou“ činnosťou človeka. Príroda pozostáva z neživých (abiotických) a živých (biotických) objektov a systémov.¹¹ Uvedomujeme si však, že takto definovaná príroda je viac ideálnou kategóriou ako pojmom, ktorý odkazuje na reálne štruktúry krajiny. Preto je potrebné predostretú definíciu vidieť skôr v rovine návodu na rozlišovanie pojmov príroda a krajina v tom zmysle, že pojem krajina je svojím rozsahom širší než pojem príroda.¹²

A napokon – **životné prostredie** možno vo všeobecnosti charakterizovať ako súbor všetkých činiteľov, s ktorými príde do styku živý subjekt, a podmienok, ktorými je obklopený. Ide o všetko to, čo na živý subjekt priamo či nepriamo pôsobí (a naopak). Pričom živým subjektom môže byť akýkoľvek živý organizmus – rastlina či živočích vrátane ich populácií, ale i človek a celá ľudská spoločnosť. Zväčša sa však pojem životné prostredie chápe len v zúženom význame ako životné prostredie človeka.¹³ Vychádzajúc z tejto definície, pojem životného prostredia je širší než pojmy krajina a príroda. Ak teda environmentálne dejiny chápeme ako dejiny životného prostredia, je zrejmé, že výskumný záber je tu mimoriadne široký, s čím súvisia aj konceptuálne problémy pri určení predmetu výskumu.¹⁴

Sme si vedomí, že predstavené všeobecné pojmové charakteristiky zrejme nebudú v dostatočnej miere aplikovateľné na všetky druhy pomerne rôznorodých a špecializovaných environmentálne zameraných historických výskumov. Pretože napr. vnímanie týchto pojmov v rôznych diskurzoch aktuálnych v odlišných kontextoch a historických obdobiach bolo (resp. je) samozrejme diferencované a nezhoduje sa s predstavenými prírodovedne orientovanými charakteristikami. Toto by však malo byť predmetom odborných diskusií. Upozorniť na potrebu vedeckého dialógu v tejto veci bolo primárnym cieľom aj tohto stručného pojmového exkurzu. Je totiž zrejmé, že ak sa má problematika environmentálnych dejín na Slovensku

10 Podrobnejšie pozri a porovnaj: MIKLÓS – IZAKOVIČOVÁ 1997; HRONČEK 2014.

11 Podrobnejšie pozri a porovnaj: VOLOŠČUK, Ivan – MÍCHAL, Igor: *Rozhovory a ekológie a ochrane prírody*. Martin : ENVIRO, 1991, s. 13-16. Porovnaj tiež definíciu, podľa ktorej je príroda „komplex javov a predmetov, ktoré vznikli na Zemi počas vývoja a nevytvoril ich človek.“. Pozri: ŠTEFFEK, Jozef (ed.). *Terminologický slovník ekológie a environmentalistiky*. Banská Štiavnica : Kabinet evolučnej a aplikovanej krajinej ekológie SAV, 1993, s. 75.

12 Pretože nájsť také zložky krajiny, ktoré by neboli vôbec ovplyvnené činnosťou človeka, je v súčasnosti už pomerne náročné, až takmer nemožné, predovšetkým v našom kultúrnom regióne strednej Európy. Napriek tomu však pri analýze konkrétneho územia je možné aspoň v hrubých rysoch odlíšiť viac-menej pôvodné (prírodné) a človekom zreteľne pozmenené či vytvorené štruktúry krajiny.

13 Podrobnejšie: VOLOŠČUK – MÍCHAL 1991, s. 13-16.

14 Porovnaj k tomu napr. konštatovanie R. Holeca: „*Dejiny životného prostredia sú tematickou i teoretickou výzvovou pre historickú vedu a do značnej miery „prekérnou“ disciplínou, najmä vzhľadom na ich nevyjasnený tematický a metodický profil [...].*“ Pozri: HOLEC 2014, s. 12.

konceptne rozvíjať, je potrebné venovať pozornosť už základným pojmom, na ktorých stojí fakticky celý odbor.

* * *

Neprekvapuje, že s pojmami krajina, príroda a životné prostredie pracujú aj texty (hoci nie vždy v súlade s vyššie načrtnutou pojmovou schémou), ktoré vám predkladáme v tomto monote matickom čísle časopisu *Forum Historiae*. Pretože environmentálne dejiny sú vo svojej podstate širokospektrálne, rôznorodými tematickými okruhmi sa zaoberajú aj jednotlivé štúdie. Teoretickej a metodologickej charakteristike environmentálnych dejín sa venujú vo svojich príspevkoch Pavel Hronček a Peter Jančura s Ivetou Bohálovou. P. Hronček okrem toho prináša aj základný prehľad stavu výskumu na Slovensku. Roman Holec vo svojom texte predstavil pozoruhodnú analýzu vzťahu človeka a prírody od 18. storočia po súčasnosť, pričom poukázal najmä na ďalekosiahly vplyv prírodných katastrof na mentálne vnímanie prírody človekom. P. Jančura s I. Bohálovou analyzovali v súlade s vyššie načrtnutou pojmovou schémou pojem historická krajinná štruktúra, a to na konkrétnom príklade Kysúc. Text Petra Chrastinu je ukážkou analýzy konkrétneho historického prameňa (*Notície Mateja Bela*), v ktorom sú viaceré dôležité informácie vzťahujúce sa k charakteru krajiny na vybranom území. P. Chrastina ukazuje, ako sa dá s týmito informáciami pracovať ďalej, čím predstavuje dôležitý historicko-geografický smer environmentálne zameraného historického výskumu. Michal Ďurčo prináša do slovenskej historiografie úplne novú tému, v ktorej sa zamerá na vývoj vzniku stromoradií pri cestných komunikáciách v Uhorsku v 18. a 19. storočí. Vplyv vzniku stromoradií na charakter krajinných celkov je tu celkom zrejмый. Etnológ Ján Botík poukázal na zásadný problém vplyvu prostredia na spôsob života človeka. Na príklade migrácie Slovákov na Dolnú zem poukázal na to, ako tieto komunity vplyvom zmeny prostredia zmenili aj svoje zvyky. Autor sa tu koncentroval najmä na spôsob bývania a staviteľstvo. Markéta Šantrůčková venovala svoju pozornosť konceptu budovania „ideálnej krajiny“ v prírodno-krajinárskom parku, pričom sa zaoberala primárne parkom v Zahrádkách u České Lípy. Ludovít Hallon zas predostrel dôležitú tému environmentálnych dôsledkov rozmáhajúceho sa priemyslu. Na konkrétnych príkladoch z medzivojnového Slovenska poukazuje na vnímanie tejto problematiky (resp. vyrovnávanie sa s ňou) zo strany verejnosti a zodpovedných osobností. Vo všeobecnosti podobnú tému, avšak v kontexte iného obdobia (1950 – 1980) a krajiny (Maďarsko) prináša maďarský historik pôsobiaci vo Fínsku Viktor Pál. Je zrejмый, že práve industrializácia a snahy o intenzifikáciu využívania prírodných zdrojov boli podstatným impulzom na ochranárske aktivity.¹⁵ Dejiny ochranárskych opatrení na slovenskom úseku Podunajska spracoval priamy účastník týchto aktivít, geograf a environmentalista Mikuláš Huba.

15 V tejto súvislosti sa treba aspoň zmieniť o Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši. Táto inštitúcia disponuje špecializovanou knižnicou a archívom a vykazuje tiež výskumné a publikačné aktivity. Podrobnejšie pozri: <http://www.smopaj.sk/sk> (posledný náhľad 3. 5. 2017).

Geograficky sa teda štúdie vo väčšine prípadov venujú územiu dnešného Slovenska, resp. v prípade textu J. Botíka aj uhorskej Dolnej zeme a pochádzajú z pera slovenských autorov. Z komparatívneho hľadiska sme však uvítali, že do tohto čísla prispeli aj zahraniční autori (V. Pál a M. Šantrůčková), ktorí predstavili aj pre slovenskú historiografiu nepochybne podnetné analýzy týkajúce sa dejín Maďarska a Čiech. Ako sme už spomenuli, environmentálne dejiny sú zo svojej podstaty interdisciplinárne. Preto je pochopiteľné, že okrem samotných historikov do čísla prispeli aj odborníci z geografie, etnológie, environmentalistiky a ekológie.

Okrem samotných štúdií prinášame aj tri recenzie. Dve z nich sa venujú monografiám, ktoré (hoci odlišným spôsobom) patria medzi základné publikačné výstupy environmentálnej histórie na Slovensku. Okrem nich prinášame aj pohľad na nové kolektívne dielo, ktoré je významné aj vo svetovom meradle (najmä vzhľadom na vydavateľa publikácie) a týka sa tiež dejín Slovenska.

Veríme, že predkladané texty obohatia doterajšie poznatky, poukážu na základné smery výskumu environmentálnych dejín na Slovensku a budú tiež východiskom pre budúce bádateľské aktivity. Ak bude totiž toto číslo impulzom k ďalšej činnosti, jeho cieľ sa dostatočným spôsobom naplní.

Cituj:

HOLLÝ, Karol – HRONČEK, PAVEL: Krajina, príroda a životné prostredie v minulosti (Úvod). In *Forum Historiae*, 2017, roč. 11, č. 1, s. 1-7. ISSN 1337-6861.

...

Karol Hollý, PhD. (1980) pracuje ako samostatný vedecký pracovník v Historickom ústave SAV. Svoj výskum zameriava najmä na analýzu diskurzu slovenského národného hnutia na prelome 19. a 20. storočia (historické myslenie, ženská emancipácia, snahy o vedecké aktivity), dejiny slovenskej komunity v Nadlaku na prelome 19. a 20. storočia, dejiny inštitucionalizácie vedy na Slovensku v medzivojnovom období, ako aj na dejiny ochrany prírody, resp. prírodovedného výskumu na Slovensku v medzivojnovom období.

Viac: <http://www.history.sav.sk/index.php?id=karol-holly>.

Prehľad publikačnej aktivity tu: <http://portaro.eu/husav/authorities/3351>

Kontakt: Karol.Holly@savba.sk

PaedDr. Pavel Hronček, PhD. (1973) ukončil štúdium geografie a histórie na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici v roku 1997. Od tohto roku do roku 2015 pracoval ako vedecký pracovník na svojej alma mater a od roku 2015 pôsobí na fakulte BERG TU v Košiciach. Vo svojich výskumoch sa venuje dejinám historickej krajiny a ľudským aktivitám v prírodnom prostredí v minulosti s dôrazom na montánnu krajinu. Zaoberá sa systematickým výskumom a analýzami historickej krajinnej štruktúry Slovenska s využitím metód environmental history a historicko-geografického výskumu. Systematicky hodnotí pôsobenie antropogénnych činností na zložky prírodného prostredia a sleduje ich transformácie v jednotlivých časových horizontoch. Tiež sa venuje teoreticko-metodologickým otázkam dejín životného prostredia, výskumu dejín baníctva, banských procesov, banskej krajiny a problematike v oblasti dejín vied a techniky. Z oblastí svojich vedeckých záujmov publikoval dve desiatky monografií a viac ako sto pôvodných vedeckých prác doma i v zahraničí. Mnohé štúdie boli uverejnené v časopisoch indexovaných v databázach Current Contents, Web of Science či SCOPUS.

Kontakt: pavel.hroncek@tuke.sk